

הסבר הניגודים בין האחים:

- **צורה חיצונית:** עֶשׂו נולד גייגני ושעיר. זהו אחד מרמזיו של הסופר שעֶשׂו הוא חריג, "אחר", באופן אוטומטי קשה להזדהות איתו ולראות בו "אחד משלנו". על צורתו החיצונית של יעקב בעת הלידה לא נאמר דבר, כלומר הוא נראה "רגיל", שחור שער וחלק. הדגשת שעירותו של עֶשׂו תסייע להבנת המסופר בהמשך, בפרק כ"ז.
- **לידה:** עֶשׂו יוצא-ראשון, בכוחות עצמו. יעקב אינו יוצא בנפרד אלא נאחז באחיו, מחזיק בעקבו, כדי לצאת. כבר בשלב ההיריון נרמזה היריבות בין האחים ועתה בשלב הלידה אנו מוצאים רמז נוסף לכך.
- **מקצועו ומאפייניו:** עֶשׂו הוא צייד, שופך דם למחייתו. המספר רומז שהוא פרא, אדם אלים, ויוצר בכך אווירה שלילית כלפי עֶשׂו. יעקב הוא אדם לא אלים, עוסק במלאכות הקשורות בסביבת הבית כגון טיפול בצאן.
- **מרחב פעילותו:** עֶשׂו פועל במרחב הפתוח, בשדות. יעקב פועל בתחום הבית.
- **יחסו לבכורה:** עֶשׂו מזלזל בבכורה. גם לפני שאכל ("הֲנֵה אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוֹת, וְלָמָּה זֶה לִי בִכְרָה?!") וגם לאחר שאכל ("וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ... וַיָּבֶז עֶשׂו אֶת הַבְּכֹרָה"). יעקב תמיד רצה להיות הבכור, הוא מבין את ערכה של הבכורה והוא חותר להשיגה בכל מחיר.
- **רגש מול שכל:** עֶשׂו מתואר כאדם שמרוכו כולו בצרכיו הרגעיים: הוא רוצה לאכול, הוא עייף, הוא אינו מבין מה חשיבותה של הבכורה. יעקב לעומתו ממוקד במטרתו (השגת הבכורה), חושב ומתכנן את צעדיו קדימה: הוא מנצל את מצבו הקשה של עֶשׂו וקונה ממנו את הבכורה בדרכי מרמה.

2. התנהגותו של יעקב כלפי עֶשׂו:

מצד אחד, ברור שהתנהגותו של יעקב כלפי עֶשׂו הייתה בלתי מוסרית. הוא ניצל במתכוון ובתכנון מראש את חולשתו של עֶשׂו וקנה ממנו את בכורתו במרמה. אם נזכור שמדובר בשני אחים, כי אז ניצולו של עֶשׂו בידי יעקב נראה קשה שבעתיים. מצד שני, האם מי שמזלזל בבכורה יכול להחזיק בה בכל מקרה? תשובת המספר היא: לא. ערכה של הבכורה רב, במיוחד במשפחת האבות, כי היורש הוא שיזכה לכרכות הי כפי שהובטחו לאברהם וליצחק. אם עֶשׂו אינו מכיר באחריות שולווית לבכורה ובערכה הגדול - אסור שהוא יהיה הבכור.

3. פרק כ"ה כסיפור אטיולוגי:

סיפור זה מסביר מספר תופעות:

- מדוע צאצאי עֶשׂו נקראים אָדָם (על שם אדמוניותו של עֶשׂו או על שם התבשיל האדום) וגם שְׁעִיר (משום שעֶשׂו היה מכוסה שיער בלידתו).
- מדוע יעקב נקרא כך (על שם אחיזתו בעקב אחיו בעת הלידה).
- מדוע יעקב הוא שנחשב ליורש הראוי והנכון למרות שעֶשׂו נולד ראשון (כי עֶשׂו זלזל בבכורה ומכר אותה ליעקב).
- מדוע ממלכת אָדָם הייתה משועבדת לממלכת ישראל (גזרה-מראש של ה', עוד בימי האבות).

- יצחק נושא את רבקה לאישה. רבקה עקרה, ויצחק מתפלל לה להסיר את עקרותה. היא נעתר לתפילת יצחק ורבקה הרת. הריונה קשה וכשהיא הולכת לדרוש את ה' לפשר ההיריון הקשה, היא מבשר לה שעומדים להיוולד לה תאומים, כל אחד מהם יהיה אב לעם, והעם של הבן הצעיר ישלוט על העם של הבן הגדול.
- התאומים שנולדים שונים זה מזה במראה, במקצוע ובאישיות. עשו גייגני, יעקב "רגיל" (בעל שער שחור), עשו שעיר ויעקב חלק, עשו עוסק בציד ויעקב "איש תם", עשו נמצא בשדה ויעקב בתחום הבית, עשו פועל בפזיזות על פי הרגש ויעקב פועל בקור רוח ובמחשבה תחילה.
- יעקב מתכנן לקחת במרמה את הבכורה מעשו. כאשר עשו חוזר הביתה בערב עיף ורעב, יעקב מבשל נזיד, וכאשר עשו מבקש ממנו לאכול, יעקב מתנה זאת במכירת הבכורה. עשו מזלזל בערכה של הבכורה וחושב רק על האוכל. הוא מסכים למכור את בכורתו ליעקב עבור נזיד העדשים.
- מבחינה מוסרית ערכית, יעקב מוצג באור שלילי. הוא ניצל את חולשתו של אחיו. אך מבחינת היחס לבכורה, יעקב עדיף על עשו, משום שהוא יודע להכיר בערכה של הבכורה ובחשיבותה, בעוד עשו בז לבכורה ואינו מכיר בחשיבותה, גם לאחר שהוא שבע.

שאלות:

קראו בראשית, כ"ה, 19-34.

- א. בפסוקים אלה מופיעות שתי שאלות רטוריות.
(1) מהן השאלות? צטטו והסבירו אותן בלשונכם.
- (2) קראו את דברי חז"ל לפסוק 22:

"ויתרוצצו הבנים בקרבה" – בשעה שהייתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרסם לצאת ובשעה שהייתה עוברת על בתי עבודת כוכבים עשו דץ ומפרסם לצאת.

בראשית רבה ס"ו

כיצד מסבירים חז"ל את הסיבה למצוקתה של רבקה בפס' 22?

- הסבירו שני יסודות אטיולוגיים או שני מדרשי שם בקטע.
- מהי חשיבותו של המידע, הנמסר בבראשית, כ"ה, 27, להבנת פסוקים 29-31 בפרק זה?
- קראו פסוק 27, ואת פירושו של אברבנאל לפסוק זה:

אם היה יעקב איש תם וישר, איך מלאו לבו לומר לאחיו הגדול ממנו שימכור את בכורתו בניזיד עדשים? ואין ראוי לאיש ירא אלוהים וסר מרע שייתן עינו במה שאינו שלו, כל שכן שיונה אותו בדברים לקנות ממנו את בכורתו במחיר בזוי כמו שהוא נזיד עדשים. ואם היה עשו איש סכל (=טיפש), היה ראוי שיעקב איש אוהב משפט ולא יונה אותו, כי עם היות שנודה שבזמן ההוא לא היה הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו כי הוא דבר חידשתו התורה... אין ספק שלבכור היה מעלת כבוד שהצריך יבדהו ולמה שאל מאחיו שימיר כבודו בלא הועיל.

אברבנאל מונה מספר חטאים שחטא יעקב בקניית הבכורה מעשו. ציינו שניים מהם.

בראשית כ"ז: גניבת הברכה

ויהי כיוצא בזה ^א כי יצחק ותבניתו עיניו מראת ויקרא את-עשו ובט הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני: ויאמר הנה נא וקנתי לא ידעתי: יום מותי: ועתה שא-נא בלויך תלויך וקשתך ועא השדה: ויצירה לי צידה: ועשה-לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות: ורבקה שמעת בדבר יצחק אל-עשו בני וולך עשו השדה לצוד ציד להביא: ורבקה אמרה אל-יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את-אביך מדבר אל-עשו אחיך לאמר: הביאה לי ציד ועשה-לי מטעמים ואכלה ואברככה לפני יהוה לפני מותי: ועתה בני שמע בקלי לאשר אמר מצוה אתך: כך-נא אל-הצאן וקח-לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאכילך כאשר אהב: והבאת לאכילך ואכל בעשר אשר יברכך לפני מותי: ויאמר יעקב אל-רבקה אבתי הן עשו אחי איש שער ואגבי איש חלק: אולי ומשגל אביו והיויתי בעיניו כמתעתע: והבאתי עלי קללה ולא ברכה: ותאמר לו אבתי עלי קללתך בני אך שמע בקלי וכל מחילי: וולך וקח ויבא לאביו ותעש אביו מטעמים כאשר אהב אביו: ותקח רבקה את-גדיי עזי בנה הגדל החמוד אשר אתה בבית ותלבש את-יעקב בנה הקטן: ואת ערת גדיי העזים הלבשה על-גדיי ועל חלקת עזארי: ותתן את-המטעמים ואת-הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה: ויבא אל-אביו ויאמר אביו ויאמר הנני מי אתה בני: ויאמר יעקב אל-אביו אנכי עשו בדרך עשיתי כאשר דברת אלי קום-נא שבה ואכלה מצודי בעבור תברכני נפשי: ויאמר יצחק אל-בני מה-זה מהרת למעא בני ויאמר כי הקרה יהוה אליהך לפני: ויאמר יצחק אל-יעקב גשה-נא ואמשך בני האתה בזה בני עשו אס-לא: ויגש יעקב אל-יצחק אביו ומשחו ויאמר הקל קול יעקב יהודים ידי עשו: ולא הזכירו בזהו ידיו כידיו עשו אחיו שערת ויברכהו: ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: ויאמר הגשה לי ואכלה מצוד בני למען תברכך נפשי וגשילו ויאכל ויבא לו יון וישת: ויאמר אליו יצחק אביו גשה-נא וישקה-לי בני: ויגש וישקלו ויברח את-ידי

עיר

בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יי יהוה: ותתן-לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב ^ב הן ותירש: ועבדך עמוס וישתחו לך לאמים הוה גביר לאחיו וישתחו לך בני אסר ארריך ארור ומברכך ברוך: ויהי כאשר כלה יצחק לברך את-יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצודו: ויעש גם-הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבתי ואכל מצוד בני בעבור תברכני נפשי: ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנך בדרך עשו: ותחד יצחק חרדה גדלה עד-מאד ויאמר מוראפוא הוא העד-עוד ויבא לו ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם-ברוך יהוה: כשמע עשו את-דבריו אביו ויצחק עקקה גדלה וסרה עד-מאד ויאמר לאביו ברכני גם-אני אבתי: ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך: ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את-ברכתי לקח ודנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא-אצלת לי ברכה: וישן יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמעתי לך ואת-בר-אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש כמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני: ויאמר עשו אל-אביו הברכה אחת הוא-לך אבתי ברכני גם-אני אבתי וישא עשו קלו ויבך: וישן יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהוה מושכך ומטל השמים מעל: ועל-חרבך תחיה ואת-אחיו תעבד והיה כאשר תרד ופרקת עליו מעל עזארה: וישטם עשו את-יעקב על-הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבד יקרבו ימי אכל אבתי ואהרגה את-יעקב אחי: ויגד לרבקה את-דבריו עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך: ועתה בני שמע בקלי וקום ברח-לך אל-לבן אחי חרנה: וישבת עמי ימים אחדים עד אשר-תשוב חמת אחיך: עד-שוב אף-אחיו מכך ושכח את אשר-עשיתי לו ושלחתי ולקחתיו משם למה אשכח גם-שונכם יום אחד: ותאמר רבקה אל-יצחק יעני בתי מפני פנות הית אס-לקה יעקב אשה מבנות-חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים:

עיר

תבנית עיניו מראת - התעורר, לא יכול לראות.
כמתעתע - לועג לו, מבזה אותו.
החמדת - הימים, הנחמדים.
הקרה - עשה שיקרה, הביא לפני.
ואמשך - ואמשש אותו.

משמני הארץ - מקומות מוריים בארץ.
הוה גביר לאחיו - תהיה אדון, שליט על אחיו.
ארריך ארור - מי שיקלל אותך - ויקולל.
ויצקבני - רימה אותי, הכשיל אותי.
אצלת - נתן.
סמכתי - נתת לו.
תרד - תמרוד.
וישטם - שנא.
מתנחם לך - הוא מתנחם במחשבה שהוא חושב.

פרק כ"ז הוא המשכו הישיר של פרק כ"ה 19-34. בפרק כ"ה סופר כיצד יעקב קנה את הבכורה מעשו, אך קניית זכות הבכורה אינה מבטיחה את הזכות לשאת בתואר 'בכור'. לשם כך יש צורך בברכה שנותן האב ליורשו, שיהפוך לראש המשפחה לאחר מותו.
בפרק כ"ז מסופר כיצד קיבל יעקב במרמה את ברכת הבכור.

פסוקים 5-1: פסוקים אלה הם אקספוזיציה (=פתיחה) לסיפור. הם מספקים את הרקע הדרוש להבנת הסיפור. אקספוזיציה כוללת בדרך כלל שלושה יסודות עיקריים:

- הצגת הדמויות הראשיות בסיפור (כאן: יצחק, רבקה, עשו. יעקב אינו נזכר בפסוקים אלה).
- הצגת הרקע להתרחשות הסיפור (כאן: יצחק זקן ועיוור).
- סיבה להמשך הסיפור (כאן: יצחק מבקש לברך את עשו לפני מותו) או רמז לקמה שיקרה בהמשך (כאן: רבקה שומעת את השיחה בין יצחק לעשו ובהמשך תתערב לטובת יעקב).

פסוקים 6-17: כשרבקה שומעת שיצחק מתכוון לברך את עשו בברכת הבכורה, היא פועלת במהירות ובנחישות. היא קוראת ליעקב ומספרת לו את מה ששמעה, ומצטטת כמעט במדויק את דברי יצחק לעשו. רק במקום אחד היא משנה מעט את הדברים: יצחק אמר לעשו "בְּעֵבֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת" (פס' 4) ואילו רבקה אומרת שיצחק אמר "וְאַבְרָכְכָה לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי" (פס' 7). הוספת שם ה' נועדה לזרז את יעקב לבצע את תכניתה של רבקה, כיוון שברכה הניתנת לפני ה' היא כמו ברכה שהי עצמו נותן, ואז המצב הוא בלתי הפיך - הבכורה תינתן לעשו ואי אפשר יהיה לשנות זאת. רבקה מתכננת את מעשה המרמה ומשדלת את יעקב לשתף עמה פעולה. רצף הפעלים בפסוקים 17-13 מדגיש את נחישותה של רבקה ואת פעולותיה המהירות: "וַתֹּאמֶר ... וַתַּעַשׂ ... וַתִּקַּח ... וַתִּלְבַּשׁ ... וַתִּתֵּן".

יעקב מעלה בפניה את היסוסיו וספקותיו: "הֵן עָשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חֲלָק. אוֹלִי יִמְשְׁנִי אָבִי וְהִנֵּיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּץ וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלָלָה וְלֹא בִרְכָה" (פס' 11-12) - יעקב יודע שאם יהיו ליצחק ספקות שאכן עשו עומד לפניו, הוא ימשש אותו והתרמית תתגלה, שכן עשו הוא שעיר מאוד, ויעקב "חלק" - אינו שעיר. הספק שמעלה יעקב מעיד על אישיותו ועל כישלונו המוסרי: הוא אינו נרתע מהונאת אביו העיוור ומפגיעה בכבודו של ראש המשפחה, ואף אינו נרתע מגניבת הברכה שמיועדת לאחיו. דאגתו מרוכזת בו-עצמו, שכן התרמית עלולה להתגלות ואז הוא יקולל במקום להיות מבורך.
רבקה אינה נרתעת מפני אפשרות הקללה. היא מוכנה לקחת את הקללה על עצמה: "וַתֹּאמֶר לוֹ אָמֹ: עָלַי קָלָלָתְךָ בְּנִי" (פס' 13).

השיחה בין רבקה ליעקב דומה לשיחה בין יצחק לעשו (בפסוקים 5-1). עיינו בטבלה הבאה:

	יצחק ועשו (פס' 1-5)	רבקה ויעקב (פס' 6-13)
פניית ההורה לבן המועדף	בְּנִי	בְּנִי
בקשת ההורה מבנו	שָׂא נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתָּךְ וְצֵא הֲשָׁדָה וְצֹדָה לִי צִיד וְעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים... וְאָכְלָה	לָךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גִדִּי עֲזִים טָבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאָכְלִי... וְאָכַל
מטרת ההורה בבקשה זו	בְּעֵבֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוֹת	בְּעֵבֹר אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ
הסכמת הבן לבקשה	וַיֵּלֶךְ עָשָׂו הֲשָׁדָה לְצֹד צִיד לְהִבְיָא	וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב וַיִּבֶא לְאָמוֹ

1. גם יצחק וגם רבקה מניס לבן האהוב עליהם בכינוי "בני" המשקף את אהבתם אליו ומסביר את פעולותיהם בהמשך.
2. יצחק מבקש מעשו שיצוד ויכין מטעמים. רבקה מבקשת מיעקב שיילך אל הצאן ויביא גדיים והיא תכין מהם מטעמים. כל הורה מבקש מהבן להביא בשר מתחום עיסוקו (ציד/רעיית צאן), ובשני המקרים הבקשה מוצגת כעשיית רצון ההורה לצד דאגה לטובת הבן ("עשה לי מטעמים"/"קח לי משם").
3. יצחק מבקש לברך את עשו בטרם ימות. רבקה משתמשת באותן מלים אך מכוונת אותו ליעקב: יצחק יברך את יעקב לפני מותו. שינוי זה מעיד על המטרה השונה של רבקה ויצחק.
4. שני הבנים מסכימים לבקשת ההורה. עשו מציית מיד, יעקב מעלה תחילה היסוס וספק, (שכאמור חושפים את כישלונם המוסרי) אך לאחר מכן מסכים לתוכניתה של רבקה ועושה כדבריה.

השוואה זו מראה עד כמה גדול הפער בין שני הצמדים במשפחה (יצחק-עשו; רבקה-יעקב): בתוך כל צמד במשפחה זו, חברי הצמד מבינים זה את זה, יש ביניהם אהבה וקרבה ויש להם מטרה משותפת (יצחק רוצה שעשו יהיה יורשו, וגם עשו רוצה בזאת. רבקה רוצה שיעקב יהיה היורש, וגם יעקב רוצה בזאת). בין שני הצמדים קיים ניגוד במטרה ואף בדרכי הפעולה (יצחק ועשו גלויים וכונים, רבקה ויעקב ערמוניים ופועלים מתוך הונאה). החיבור בין יצחק לעשו ובין רבקה ליעקב הוא לא טבעי, משום שאנו מצפים שבמשפחה הקשר הצמדי והקרוב יהיה בין הבעל לאשה ובין אח לאחיו ולא בין הורה לילד אחד ובין ההורה השני לילד האחר. מצב יחסים מעוות זה מתבטא בראש ובראשונה ביחסה של רבקה ליצחק, שהרי במערכת יחסים זוגית "בריאה", תקינה, היא הייתה צריכה לדון עם יצחק בעניין הבכורה ולפרוש לפניו את דאגותיה ומחשבותיה. במקום זאת היא מתעלמת ממנו ומכבודו כראש המשפחה וקושרת מזימות עם בנה.

פסוקים 15-17: רבקה מלבישה את יעקב: "ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל והממדת ואשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן. ואת ערית גדלי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צנאיו" - רבקה מלבישה את יעקב בבגדיו של עשו, ודבר זה מדגיש את היותה יוזמת, חלק בלתי נפרד ממעשה הרמאות. בגדי עשו שבבית אינם בגדי עבודה כי אם בגדי "המדת", בגדים יפים וחגיגיים. את חלקי הגוף החשופים היא מכסה בעורות עיזים, כדי לדמות את שעירותו של עשו, במקרה שיצחק יבקש למשש את יעקב.

האם רבקה חשה נקיפות מצפון על שהיא גוזלת מבנה הבכור את ברכתו ואת בכורתו? התשובה נרמזת מן הכתוב: בעת הלכשת יעקב רבקה מכנה את עשו "בנה הגדל" (ולא: בנה הבכור) ואת יעקב "בנה הקטן", כלומר בתודעתה עשו אינו הבכור, הוא פשוט הבן הגדול מבין השניים והבכורה אינה רכוש, הוא אינו זכאי לה באופן אוטומטי.

פסוקים 18-29: בפסוקים אלה מתוארת השיחה בין יצחק ליעקב. שיחה זו מלווה במתח רב בגלל האפשרות שהתרמית תתגלה. ובאמת, לאורך כל השיחה חושד יצחק, שהעומד לפניו איננו עשו. הוא מפעיל את כל חושיו כדי לזהות את העומד לפניו: חוש השמיעה, המישוש, הריח והטעם.

• בפס' 18 הוא שואל "מי אתה, בני?"

• בפס' 20 הוא חושד: "מה זה מהקד למצא, בני?" (כלומר איך זה הספקת לצוד ולבשל עבורי במהירות כה רבה?)

- בפס' 21 הוא מבקש לוודא את זהותו של בן-שיחו על ידי מישוש: "גִּשָּׁה נָא וְאַמְשֶׁה, בְּנִי, הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עָשׂוֹ אִם לֹא", הפעלת חוש המישוש אמורה לשכך את חששו, אך הוא חש את הסתירה בין מה שהוא ממשש לבין מה שהוא שומע: "הֲקֵל קוֹל יַעֲקֹב וְהִדְלִים יְדֵי עָשׂוֹ" (פס' 22).
- לכן הוא ממשיך וחוקר: "אֵתָה זֶה בְּנִי עָשׂוֹ?" (פס' 24).
- גם לאחר שהוא אוכל ממטעמיו של "עָשׂוֹ", אין דעתו נחה והוא מבקש לוודא שוב: "גִּשָּׁה נָא וְשָׁקָה לִי, בְּנִי" (פס' 26). הבקשה לנשק נעשתה כדי שיצחק יוכל להריח את ריחו המוכר של עָשׂוֹ, ריח השדה. ואכן הוא אומר: "רִיחַ בְּנִי כְרִיחַ שְׂדֵה" (פס' 27).

שיחה זו מבהירה מצד אחד את חוסר האונים של יצחק, שכל חושיו אמרו לו דבר אחד והוא לא הולך בעקבותיהם אלא מוותר, ומצד שני את קור רוחו ואת חוסר מוסריותו של יעקב, שאינו חש ייסורי מצפון על שקריו הבוטים לאביו העיוור. לכל שאלותיו של יצחק הוא עונה באריכות, בסבלנות, וחוזר שוב ושוב על כך שהוא עָשׂוֹ. משיחה זו מתבררת גם תרומתה המכרעת של רבקה בהצלחת התרמית: מה שמשכנע את יצחק שעָשׂוֹ הוא העומד לפניו הם ריח הבגדים (שרבקה הלבישה את יעקב), המטעמים (שרבקה הכינה) ומישוש הידיים (שרבקה הלבישה עליה עורות עיזים).

פסוקים 28-29: ברכת הבכורה: "וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנִּי הָאֲרֶז וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ. וַעֲבָדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֻמִּים. הִנֵּה גִבּוֹר לְאֻחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אֲרִיכָה וּמִבְּרָכִיךָ בְּרוּךְ" - ברכה זו חגיגית מאוד ולכן היא מסוגגנת כשיר. התקבולות בשיר זה הן:

הפסוק	פירוש הפסוק
וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנִּי הָאֲרֶז וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ. וַעֲבָדוּךָ עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֻמִּים.	ברכת שפע כלכלי: הלוואי ואלוהים ייתן לך שפע במקורות המים ובתוצרת האדמה. דָּגָן = חיטה; תִּירֹשׁ = יין. תקבולת משלימה: השורה השנייה בשיר משלימה את המידע בשורה הראשונה.
וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֻמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֻמִּים.	ברכת שלטון על עמים. תקבולת נרדפת.
הִנֵּה גִבּוֹר לְאֻחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָךְ בְּנֵי אִמְךָ אֲרִיכָה וּמִבְּרָכִיךָ בְּרוּךְ.	ברכת שלטון על המשפחה: תהיה אדון [=גביר] לאחיד. תקבולת נרדפת.
אֲרִיכָה וּמִבְּרָכִיךָ בְּרוּךְ.	הלוואי ואויבך יקוללו ומברכך יהיו מבורכים. תקבולת ניגודית: "אֲרִיכָה" מנוגד ל-"מִבְּרָכִיךָ". "אֲרֹר" מנוגד ל-"בְּרוּךְ".

כיוון שיעקב היה רועה צאן ולא עובד אדמה, הברכה אינה מתארת הצלחה בתחום עיסוקו אלא רומזת לחיים של שפע באופן כללי. גם אם נניח שהברכה מכוונת לעָשׂוֹ, שהיה צייד, הברכה אינה מתארת הצלחה בתחום עיסוקו. ברבת השלטון על עמים אחרים ועל בני המשפחה היא ברכה אטיולוגית - היא מתארת את המצב הפוליטי ואת היחסים בעיקר בין ממלכת אֲדָוִם, צאצאי עָשׂוֹ, לבין עם ישראל. היחסים בין ישראל לאֲדָוִם היו מתוחים ורצופי מלחמות במשך מאות שנים, החל מימי דוד, שכבש את אֲדָוִם.

פסוקים 30-40: שיחת יצחק ועשו. הקרבה הגדולה בין יצחק לעשו מתחזקת כתוצאה מכך ששניהם נפלו קורבן לאותו מעשה הרמאות. גם תגובתם למעשה הרמאות דומה: **"וַיַּחֲכֹד יִצְחָק חֲרָה גְדֹלָה עַד מָאֹד"** (פס' 33); **"בְּשִׁמְעַע עָשָׂו אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיַּעַק עֵקֶב גְּדֹלָה וּמְרָה עַד מָאֹד"** (פס' 34). הם אינם מטילים ספק בזהותו של הרמאי: **"בֵּא אַחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ"** (פס' 35), אומר יצחק לעשו, ועשו מבין עתה את כל התמונה: **"וַיֹּאמֶר הֲבִי קָרָא שְׁמוֹ וַיַּעֲקֹב בְּנֵי זֶה פָּעִימִים: אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח, וְהִנֵּה עָתָה לָקַח בְּרִכְתִּי"** (פס' 36). זהו מדרש שם נוסף לשם יעקב¹¹, והוא בא מלשון רמאות (**"וַיַּעֲקֹבֵנִי"** - רימה אותי). עתה מפרש עשו את מעשה יעקב במכירת הבכורה (כ"ה 31-34) כרמאות, ומבין את איבוד בכורתו במלוא משמעותו.

עם זאת, עשו מקווה שעדיין ניתן לתקן את המצב. הוא מבקש מאביו לברכו: **"הֲלֹא אֶצְלָתְ לִי בְרָכָה!?"** (פס' 36). זוהי שאלה רטורית שמביעה בקשה: האם תוכל להעניק לי ברכה?

אבל יצחק מסביר לו שלא ניתן לתקן את המצב: **"וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעָשָׂו: הֵן גִּבִּיר שְׁמִיתִי לָךְ וְאֶת כָּל אַחִיו נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים, וְדָגָן וְתִירָשׁ סִמְכִיתִי, וְלֶבָה אֶפְסָא מֶה אֲעֲשֶׂה בְּנִי!?"** (פס' 37) - כבר ברכתני אותו בשלטון על המשפחה ובשפע כלכלי, אז מה אוכל לתת לך? שואל יצחק את עשו (שוב, שאלה רטורית, שמשמעה: לא נותרה לי ברכה עבורך).

משיחה זו עולה שוב חשיבותה של הברכה ומעמדה בתקופת המקרא. הברכה, ובוודאי ברכתו של אב העומד למות, נתפסה כתיאור מדויק של העתיד, כדבר שבוודאות עומד להתגשם. לכן יצחק אינו אומר: ברכתני אותו בשלטון אלא **"הֵן גִּבִּיר שְׁמִיתִי לָךְ וְאֶת כָּל אַחִיו נָתַתִּי לוֹ לְעַבְדִּים"**, כאילו הדבר כבר קרה או עומד לקרות בקרוב מאוד. בנוסף האמינו, שאם ברכה נאמרה, אי אפשר לבטלה או להחזירה, ולכן למרות שיצחק יודע עתה שהברכה ניתנה לאדם הלא-נכון (לתפיסתו), הוא אינו יכול לבטלה.

עשו חוזר ומבקש שאביו יברכהו: **"הֲבִי! בְּרַכְנִי גַם-אֲנִי, אָבִי!"** הכינוי "אביו" ממחיש את חוסר האונים של עשו, שתלה באביו את כל תקוותיו לעתיד כראש המשפחה ועתה כל חלומותיו התנפצו. בייאושו, הוא בוכה, ומעורר את רחמי יצחק. יצחק מברך אותו: **"הִנֵּה מִשְׁמֵנִי הָאֶרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָּךְ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל. וְעַל חֲרָבָה תַּחֲיֶה וְאֶת אַחִיךָ תַּעֲבֹד וְהִנֵּה כְּאִשֶּׁר תִּרְדּוּ וּפְרִקֶתָּ עָלָיו מֵעַל צִנְאָרָךְ"** (פס' 39-40). ברכה זו נחותה מהברכה שקיבל יעקב, נשווה את שתי הברכות:

ברכת שפע כלכלי	הברכה ליעקב	הברכה לעשו
וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמֵנִי הָאֶרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירָשׁ.	הִנֵּה מִשְׁמֵנִי הָאֶרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָּךְ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל.	
וַיַּעֲבֹד עַמִּים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם לְאֵמִים הִנֵּה גִבִּיר לְאֶחִיךָ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם בְּנֵי אִמָּךְ	וְעַל חֲרָבָה תַּחֲיֶה וְאֶת אַחִיךָ תַּעֲבֹד וְהִנֵּה כְּאִשֶּׁר תִּרְדּוּ וּפְרִקֶתָּ עָלָיו מֵעַל צִנְאָרָךְ	
השפעת המבורך על סביבתו	אֶרְצֶיךָ אֶרֶז וּמִבְרָכֶיךָ בְּרִיחַ	

1. ברכת שפע כלכלי: גם יעקב וגם עשו מתברכים בשפע כלכלי, אבל הברכה לעשו אינה כוללת **"דָּגָן וְתִירָשׁ"**, שהם גידולים של מתיישבי קבע. עשו תלוי בברכה ובשפע המזדמנים מהטבע, לא בשפע הנובע מעבודת אדמה קבועה. לכן הברכה ליעקב מקיפה ונדיבה יותר. בנוסף לכך, בברכה ליעקב נזכר שם אלוהים ובברכה לעשו שם אלוהים אינו נזכר, וזה מרמז על עוצמתה של הברכה ליעקב: אלוהים עצמו ישגיח עליו וידאג שיהיה מבורך.

112 מדרש זה נוסף למדרש השם המופיע בבראשית, כ"ה 26.

2. ברכת שלטון: ליעקב ניתנת ברכת שלטון הן על עמים אחרים והן על משפחתו. לעומתו עשו מקולל: הוא יחיה על הרבו, כלומר הוא יאלץ תמיד להיאבק על חייו ועצמאותו. הוא יהיה משועבד ליעקב ורק כאשר יתחזק וימרוד, ישתחרר משעבודו. זוהי ברכה אטיולוגית, שמתארת את השעבוד המתמשך של אדום לישראל מימי דוד ועד לימי יהושפט ויורם, מלכי יהודה.

3. השפעת המבורך על סביבתו: בדומה לאברהם (בראשית, י"ב, 3), יעקב מתברך בכך שסביבתו תושפע מקיומו: מי שיברך אותו - יבורך, ומי שיקלל אותו - יקולל. עשו אינו מתברך בברכה דומה.

פסוקים 41-46: עשו המתוסכל מחליט להתנקם ביעקב. הוא יודע שאביו לא יאריך ימים ומתכנן בסתר להרוג את יעקב מיד לאחר מות יצחק: "יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאַהֲרָנָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (פס' 41). למרות שהוא שומר בסוד את תכנוניו, רבקה מגלה את תוכניתו ומגלה אותה ליעקב: "הִנֵּה עֹשֵׂי אָחִיךָ מִתְנַחֵס לָךְ לְהַרְגֶךָ" - הוא מתנחם במחשבה שעוד מעט יהרוג אותו. רבקה מתכננת תוכנית משלה: היא משכנעת את יצחק לשלוח את יעקב אל העיר חרן שבארם, למשפחת אחיה, לבן, כדי שלא יישא אישה כנענית או חתית. חוסר הרגישות של רבקה לסבלו ולמצוקתו של בנה הבכור ניכרת בדבריה ליעקב: "וְעַתָּה בְּנִי שָׁמַע בְּקִלִּי וְקוֹם בָּרַח-לָךְ אֶל-לְבָן אָחִי חֲרָנָה. וְשָׁכַת עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים ... עַד-שׁוּב אֲךָ אָחִיךָ מִמֶּנּוּ וְשָׂכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחָתִיךָ מִשָּׁם" (פס' 43-45). היא מרגיעה את יעקב באומרה לו שפרידתם לא תהיה ארוכה, עשו בוודאי יירגע מכעסו תוך זמן קצר ואז יוכל יעקב לשוב הביתה. ברור שרבקה כלל אינה מבינה כמה עמוקה הפגיעה שחש עשו על ההונאה של אמו ואחיו.

"לָמָּה אֲשַׁכֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד?!!" - שאלה רטורית, שכוונתה: אם עשו ירצח אותך, דינו יהיה מוות כדין רוצח, ואז אאבד את שני בני. לא כדאי שזה יקרה ולכן עליך לברוח לחרן.

כדי לשכנע את יצחק להסכים לתוכניתה, רבקה שוב בוחרת לא לומר לו את האמת. היא אינה מגלה ליצחק שעשו זומם לרצוח את יעקב אלא מעמידה פנים שהיא חוששת שיעקב ישא לאישה נשים כנעניות: "וְתֹאמַר רַבְּקָה אֶל יִצְחָק: קִצְתִּי בְחַיִּי מִפְּנֵי בָנוֹת חֵת. אִם לָקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חֵת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ - לָמָּה לִי חַיִּים?!" (פס' 46) - אני אמאם בחיי ואעדיף למות אם יעקב ישא אישה כנענית. במשפחת האבות סלדו מהאוכלוסייה הכנענית והעדיפו לשאת נשים מתוך משפחתם¹¹³, ועל כן רבקה יודעת שטיעון זה ישכנע את יצחק להסכים לשלוח את יעקב לחרן. זאת במיוחד לאור העובדה שבסוף הפרק הקודם (כ"ו 34-35) מסופר שעשו נשא לו נשים כנעניות, והוריו לא ראו נחת מנישואיו.

נושאים נוספים לדיון:

1. מילים מנחות בפרק כ"ז:

שלוש מילים מנחות מרכזיות בפרק זה: בן (25 פעמים), אב (24 פעמים) והשורש ב-ר-כ (23 פעמים). כל אחת ממילים אלה רומזת לרעיון המרכזי בסיפור, כל פעם מנקודת מבט אחרת:

- המילה "בן" מדגישה את מעבם ומעמדם של שני הבנים בסיפור ואת היריבות ביניהם. כל אחד מהם הוא בנו המועדף של הורה אחר שמביע את אהבתו אליו בכינוי "בני". יצחק מכנה אף את יעקב המתחזה "בני", אבל זה בגלל שהוא סבור שעשו עומד לפניו. היחסים המעוותים במשפחה זו וגניבת הבכורה מבן אחד על ידי הבן השני מתוארים באמצעות המילה "בן".

¹¹³ שרה הייתה כנאיה אחותו למחצה של אברהם (בראשית כ 12), רבקה הייתה בת דודו (מדרגה שנייה) של יצחק (בראשית כ"ד 15).